

Adok nektek aranyvesszőt

NAGY LÁSZLÓ PRÓZAI MŰVEI

A Bolyaiak problémája: műfaji sokarcúság vagy egyirányú specializáció — a magyar irodalomban a XX. században vált időszakosá. Illyés számára a líra, Németh számára az esszé legfőbb vezérműfaj, amit velük egyenrangúként egészít ki dráma és regény, publicisztika és memoár. Nagy László velük szemben „tisztá” típus, egy-műfajú író, akárcsak Tamási Áron vagy akár József Attila. Az életmű versben koncentrálódik, egyetlen erőfeszítésben, mint Bolyai János *Appendixe*, kiterjedésében különbözve Farkas hibrid természetétől. Nem mintha prózában vagy a képzőművészetben nem vihette volna sokra. A lehető végleges definíció pontosságával és tömörségével fogalmaz. Például: „A költészet kifejező és megítélő hatalom, de nem megoldó.” Vagy önvallomásként: „Erkölcsei tételeket megénekelni nem szoktam, de verseim etikai vonatkozásaira kényes vagyok.” Festészetben, szobrászatban is biztos a szeme. Mégis mindez kilicítálatlan lehetősége maradt tehetségének. Gyaluforgács, másodlagos önkomentár, pusztá melléktermék volna hát, amit a költeményen kívül ír? Bizonyos értelemben igen, de ez korántsem jelent értékbeli minősítést. Az itt egybegyűjtött előszók, önéletrajzok, bevezetők, megnyitók, glosszák, alkalom szülte jellegük ellenére is — szerves része munkásságának. Nemcsak az önértelmezés, az azonos szemléleti háttér okán. Az Egész fénye esik rájuk, minden sorukon érződik, hogy nagy költő alkotása. Dalt dúdol a fogalmi gondolkodás közepette. „Olcsó a vére az ilyen művészeknek, nincs becsülete a könyvnyomtatásban sem” — írja például a rézmetsző Rékassyról. Néha a prózavers mértékéig beleéli magát mondandójába, mint az *Egy varázslat emlékére* című vallomásban. A fogalmazásbeli ismétlődések tulajdonképp állandó motívumok, amelyek szinte rímekként szervezik prózáját, visszahangoznak költészetére. A tanulmányírás Krúdyja? Elválasztja tőle logikai tisztasága, definitív pontosságigénye. József Attila gondolkodói racionalizmusának kései változata? Nála átforrósultabb, ironikusabb, líraibb. Prózájában is szuverén, eredeti alkotó.

A kötet egyetlen, elejétől végéig írt külső és belső önéletrajz. Nagy László jövő biográfusai számára nélkülözhetetlen, megkerülhetetlen forrás. Költészetének leghitelesebb magyarázata, élet és mű páratlan egységének megrázó emberi dokumentuma. Ars poéticáját már a szülőföld: az apa és anya sugallatos példája, a felsőiskolai táj elkezd írni. Meglepő, hogy későbbi lírájának centrális képei mennyire a gyermekkor élmény- és látomásvilágában gyökereznek. Az öntudatra ébredés időszaka, amely a már meglevőt építi tovább, szerencsésen egybeesik a „fényes szellők” nemzedékének indulásával: a népi kollégium — habár az országírányító cselekvés illúzióival — egyszerre nevelője, otthona és mennyországa Nagy Lászlónak. De nem kevésbé erős szálak fűzik az előző nemzedékhez: tehetségének igazi fölfedezője Veres Péter, Németh László „bartóki modellje” pedig eszméltető és útjelző program a számára. (Az *Égető Eszter* Szilágyi tanár ura, Szathmáry Lajos tanítja neki Pápán a magyar irodalmat.) Pályája egyenesen ível, ál- és tévutak nem

keresztezik, zsákutcák nem késleltetik. A költő nem tévedhet, ha jól választja meg csillagait.

Lírájának fő ihletője a folklór. Hozzá való viszonyát azonban nem lehet az irodalmi népiesség hagyományos képleteivel, szokványos ábráival megfejtetni, leírni. Nagy László számára a népi nem az ősinek, hanem a modernnek a szinonímája. „A megszokotthoz idomítani a költészet új törekvéseit, valóságos véték” — vallja García Lorcaival. A népköltészetet, általában a költői hagyományt nem másolni kell, nem utánozni, hanem lírai vakmerőséggel továbbírni, teremteni. Mint Bartók, ő se a „megzenésíthető” elemet keresi benne, hanem az „összetettebb, dinamikusabb ritmus”, az „abszurditásig teljes kép” ingerlő ösztönzését, az egyformaság unalma helyett a különbözős, a szüntelen megújulás példáját. Rutinból igazi vers sohasem születik, a jó költő minden költeményével ismétli és beteljesíti a pályakezds törvényét: a hagyomány, a megszokottság gravitációjával szemben magunkból valami más, meglepőt és eredetit kiküzdni. Nagy Lászlót nem valamiféle romantikus kíváncsiság hajtja a folklór felé: az egzotikum vonzása, a regionális, provinciális színek helyett a közös emberi mondandó ragadja meg benne, amely „a népköltészetek összességét a legemberibb történelemkönyvvé” avatja. A közép-kelet-európai nacionalizmusok ellenszereként, hisz „más népekben is szerethetjük és becsülhetjük önmagunkat”. A Nagy László-költészet és a folklór kapcsolatát tehát nem múzeumi statika, hanem a tevékenység dinamikája jellemzi. Számára a népköltészet esztétikai értelemben se vég-, hanem kiindulópont, eszmei szempontból pedig eszköz emberek és népek testvériségének előmozdítására.

Lírájának két tápláló ere a műfordítás és a képzőművészet szemmeltartása. A műfordítás nyelvi torna, egyszersmind rokonkeresés. Az idegen mű kihívására adott költői válasz: az egyet el lehet énekelni, amit más nyelven. Nagy László — elvetve Kosztolányi zsákbanfutás metaforáját — a tartalom- és formahú fordítás-eszmény híve. Ám ez nála nem filológus kismesteri felelősségtudatot jelent; két nyelv párbajában akkor van esélye, ha az idegen mű belső esztétikai élményévé válik, ha nemcsak közvetíti a szöveget, hanem saját költészete is rezonál rá. Így tolmácsolja-asszimilálja García Lorcát és Dylan Thomast, a kelet-európai népköltészetet, különösképp a bolgárt. A szabad képzettársítások nyugtalanságát, az absztrakciók karcsú hajlékonyságát, a dráma feszültségét figyeli és gyakorolja bennük. A képzőművészet példáján viszont inkább lírája vizuális érzékenységét edzi. Különösképp Ferenczy Béni áhítattal telített plasztikáját, Kondor Béla és Orosz János humanusan tiszta, modern izgalmú festészetét érzi magához közel. Nélkülük fakóbb, monotonabb lenne költészetének palettája. De ne essünk tévedésbe: mint más nagy alkotókat, Nagy Lászlót se lehet a hatásbefogadás mechanizmusával ábrázolni. Csak térdig áll kora stílusában, irányzataiban. Lírája elsősorban belülről fejlődik, ahogy műveltségét is autodidakta módon alakítja. Az úgynevezett hatásokról kiderül, hogy csupán párhuzamok, legföljebb egy soklépcsős költészeti szillogizmus túlhaladott premisszái.

Nagy László költészete közéleti líra. Közéletisége azonban nem publicisztikai jellegű. Prózaí cikkeinek summája se a külső eseményesség számbavétele, hanem az önmagára vetett pillantás, a fogalmi ars poetica. Önarckép érvényű írásaiban saját költészetéről szólva a heroizmus, a míveség és a játékoság hármasságát hangsúlyozza. Küldetése, hogy „költői erővel, kemény metaforákkal” menjen „az álság erői ellen”. De jó költő nincs jó mesterember nélkül, aki „a tisztességesen végzett munkának” szerez becsületet. Egységbe akarja foglalni a magyar költészet hagyományos közösségi, morális látásmódját a „homo ludens” irodalom könnyedségével: mert „játékos formák is hordozhatnak komoly, sőt komor tartalmakat”. Ez a fajta Nagy László-i közéletiség nem a taktikával van elfoglalva s elaprózódva, hanem a szellem

stratégiájával. Hogy ne lehessen — költészet híján — félszárnyú az emberiség. Hogy kétszáz év múlva is legyen magyarság.

Az *Adok nektek aranyvesszőt* prózai gyűjteményével vált igazán teljessé és kerekké Nagy László életműve. A szövegek válogatásának, gondozásának, szerkesztésének munkája Kiss Ferenc hozzáértését dicséri. A kitűnő képanyagot Nagy András állította össze. (*Magvető Kiadó, 1979.*)

GREZSA FERENC

Lengyel József: Neve: Bernhard Reisig — Föld és külföld

Lengyel József posztumusz remekének bemutatása során talán először arra kellene felelnünk, hogy mi járatta le, a Szovjetunióban éppúgy, mint nálunk, az úgynevezett termelési regényeket (úgyannyira, hogy a magyar történelem legkártékonyabb elnyomói közé tartozott arisztokrata családnak immár szocialista íróvá lett ifjú sarja ironikus „kissregényt” írhatott e „termelési” terminus technikus fölhasználásával — s ezt nem megróvólag említem, csak a történelmi fejlődés sajátos útjainak jelzéseként). Munkaláz, munkaverseny, munkás öntudat, a teljesítmény tisztellete, egyáltalán a lelkesedés: miként és miért lett sematizmussá, lakkozássá, gusztustalan — és eredménytelen — propagandává, az ügyetlen manipulálás eszközévé, hiteltelen írói erőlködéssé. A válasz egyszerű, mégsem kézenfekvő: a dolgok valóság-tartalma és igazsága más volt, mint a regények hirdették. Mert a közvetlen s korántsem elítélhető (mert közös!) *érdek* volt a főmozgató, a jobb élet vágya, s ennek érdekében (a fogyasztás, illetve termelés oldaláról) a jobb kereset s a nagyobb árualapé. Nos, épp a közös társadalmi érdek fölismerése nem zárja ki a lelkesedést, sőt heroizmust, a lenini korszak, az első öt éves tervek egész fiatal szovjet építése s az ezt visszatükröző (*nem* kitaláló, elképzelő, prekoncepciálós, éppenséggel hamisító) irodalom erről tanúskodott. Csakhogy a személyi kultusz, a törvénytelen ségek, nálunk a nemhogy emelkedő, de átmenetileg csökkenő életszínvonal háttérével a lelkesedés megszűnik, az azt „ábrázoló” irodalom pedig hazudni kénytelen. Kedvetlen írók, kedvetlen olvasók — ez lett a munkaábrázolásból a sztálini időkben.

De amíg az újat megidéző irodalom nem pusztá ábránd (vagy blöff) volt, hanem tényleges tendenciák ábrázolása: addig az egész világirodalomban valami merőben újat adott — a társadalmi munka saját és sajátos örömét s hősiességét fejezte ki. A munkát többé nem érezték tehernek s kényszernek, hanem a kizsákmányolástól fölszabadítva *önmegvalósításnak*. Más kérdés az, hogy már a megvalósuló szocializmus körülményei között is mennyire volt ez illúzió; tény, hogy az ember úgy érezte: elképzelheti, megtervezheti saját jövő tevékenységét, s ezáltal az — többé-kevésbé — realizálódott is! Ebben pedig sokat segített az igazi, mert a társadalmi valóság tendenciájának megfelelő, új szocialista realista irodalom. Ezért lehetett valódi s nemcsak újszerű, hanem korszerű modern irodalom Gladkov *Cementje*, vagy Katajev *Hajrája*, amit már a harmincas években bámulattal olvastak világszerte. S ezért figyelemre méltó a csak most olvasható „új” Lengyel József-mű: a *Föld és Külföld*, illetve *Neve: Bernhard Reisig*.

Sajnos, csak most olvasható, pedig vetekszik a harmincas évek elejének legjava szovjet-orosz műveivel. Bizonyos tekintetben pedig, ha nem is okvetlenül több — más. Más mégpedig azért, mert nem (csak) a dolgozó szovjet nép szemével nézi az